

5ο - Στο Οικοτροφείο

Διεκδικώντας τη μοίρα

Η μάνα μου εν τω μεταξύ αρρώστησε βαριά. Την άλλη χρονιά δεν θα μπορούσε να συνεχίσει να μου στέλνει τον τροβά. Ο πατέρας μου είχε εξαφανιστεί στην Αθήνα και δεν υπήρχε για μένα πια προοπτική πουθενά σε εκείνο τον τόπο. Μια αχτίδα φωτός φάνηκε μόνο, όταν ο φίλος μου ο Θανάσης, αυτός που συνάντησα στην Αγία Ανάληψη, μού έδωσε την ιδέα να κάνω αίτηση στο οικοτροφείο της Μητρόπολης Τρίκκης και Σταγών.

Μητροπολίτης τότε ήταν ο Διονύσιος, ο οποίος αγαπούσε πολύ το μοναστήρι του χωριού μας και είχε ενδιαφερθεί για να μην καταρρεύσει. Είχε μάλιστα συγκεντρώσει όσα ιστορικά στοιχεία μπορούσε και είχε γράψει ένα ωραίο τευχίδιο-αφιέρωμα σε αυτό. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς, βρέθηκα στη Μητρόπολη και ρώτησα αν υπήρχε περίπτωση να με κάνουν δεκτό στο οικοτροφείο. Δεν υπήρχε κενή θέση, μου είπαν, γιατί οι αιτήσεις ήταν πάρα πολλές. Αλλά εγώ δεν το έβαλα κάτω. Αποφάσισα να ξαναπάω τον Σεπτέμβρη μπας και βρισκόταν καμιά θέση κενή.

Η μοναδική μου ελπίδα για να συνεχίσω τις σπουδές ήταν τότε αυτό το οικοτροφείο. «Θα κάνω μεταγγραφή στο Γυμνάσιο Τρικάλων», σκεφτόμουν, «και αν τα καταφέρω, έχει καλώς, διαφορετικά, θα επιστρέψω στο χωριό. Τι άλλο μπορώ να κάνω;». Τον Σεπτέμβρη έκανα τη μεταγγραφή μου στο 1ο Γυμνάσιο Τρικάλων, ενώ για πρώτη φορά είχαν δημιουργηθεί για την 7η και την 8η τάξη (αντίστοιχες σημερινές τάξεις 2^α και 3^η Λυκείου) δύο κατευθύνσεις, τη θετική και τη θεωρητική. Σωτηρία ήταν αυτό για μένα, που δεν είχα και πολλή εμπιστοσύνη στις γλωσσικές μου ικανότητες.

Μια ωραία πρωΐα λοιπόν, επισκέπτομαι τον Μητροπολίτη Τρίκκης και Σταγών, τον κ. Διονύσιο. Δεν ήταν εύκολο να επισκεφτεί ένα παιδί τον Μητροπολίτη. Αντιδρούσαν οι υπεύθυνοι και έπρεπε να τους παρακάμψω. «Πες σε μας τι θέλεις», μου έλεγαν, «κι εμείς θα το διαβιβάσουμε». Εγώ δεν έφευγα όμως κι έλεγα: «Μην ανησυχείτε, εγώ θα περιμένω όσο

και αν χρειαστεί». Και περίμενα αρκετή ώρα, μέχρι να με κάνει δεκτό ο Μητροπολίτης. Κάποια στιγμή, ένας ιερωμένος του είπε πως ένας νεαρός περίμενε έξω επιμένοντας πεισματικά να τον δει και τον ρώτησε τι να με κάνουν.

Βγαίνει έξω από το γραφείο του ο Μητροπολίτης, καρφώνει το βλέμμα πάνω μου και μου λέει αυστηρά: «Πέρασε μέσα». Η καρδιά μου άρχισε να χτυπάει από το τρακ, καθώς ένωθα στον αέρα το εκτόπισμα του σχήματός του. Τον προσκύνησα, όπως είχα δει να κάνουν όλοι αντί χαιρετισμού, κι εκείνος με ρώτησε από πού ήμουν. Του είπα την καταγωγή μου και επί πλέον του είπα πως είμαι εγγονός του Παπαβαγγέλη. Έτρεμα στην ιδέα ότι θα μάθαινε ότι είμαι γιος του καπετάν-Τσάκαλου! Ο Μητροπολίτης ήταν πολύ αντικομμουνιστής.

- Σεβασμιότατε, πρέπει να σπουδάσω οπωσδήποτε. Η μητέρα μου είναι βαριά άρρωστη, ο πατέρας μου δεν ξέρω που βρίσκεται. Αν δεν με πάρετε στο οικοτροφείο, δεν θα μπορέσω να συνεχίσω τις σπουδές, γιατί δεν έχω κανένα να μου δώσει μια δραχμή. Σας παρακαλώ πολύ, βοηθήστε με.

Νομίζω πως κάμφθηκε λίγο η αποφασιστικότητά του, καθώς τον είδα να παίρνει στο τηλέφωνο κάποιον. Ζήτησε τον Διευθυντή του Οικοτροφείου, όμως αυτός απουσίαζε και θα ερχόταν αργότερα.

- Παιδί μου, αύριο θα πας να συζητήσεις με τον Διευθυντή του Οικοτροφείου. Ο Διευθυντής απουσιάζει τώρα. Έλα ξανά σε δυο μέρες, για να δούμε τι μπορούμε να κάνουμε.

Την άλλη μέρα, πρωί-πρωί βρέθηκα στο Οικοτροφείο και επισκέφτηκα τον Διευθυντή. Το πουκάμισο που φορούσα ήταν κοντό και με την οποιαδήποτε κίνηση έβγαине έξω από το παντελόνι, χωρίς να το αντιλαμβάνομαι. Αυτό ο Διευθυντής το ερμήνευσε ως χαρακτηριστικό αλήτικης συμπεριφοράς και με επέπληξε λέγοντας: «Βάλε γρήγορα το πουκάμισό σου μέσα».

«Φαίνεται πως η απάντηση του Διευθυντή στον Μητροπολίτη σχετικά με την περίπτωσή μου ήταν αρνητική», σκέφτηκα, «γιατί ο διευθυντής δεν με είδε με καλό μάτι από την αρχή!»

Τη μεθεπόμενη μέρα, βρέθηκα ξανά εκεί και ζήτησα να δω τον Μητροπολίτη, όπως είχαμε συνεννοηθεί, για να τον ρωτήσω αν είχε κανονίσει το θέμα μου.

- Παιδί μου, ο Μητροπολίτης έφυγε για την Αθήνα για να συμμετάσχει στην Ιερά Σύνοδο. Θα λείψει ένα μήνα, μου λέει ένας υπάλληλος.
- «Ένα μήνα;», ξεφώνησα.

Μόλις το ακούω αυτό, σαν να με χτύπησε κεραμίδα κατακέφαλα! Με δυσκολία συγκράτησα τα δάκρυά μου. «Τι θα γινόμεν εγώ τόσον καιρό; Αυτό ήτανε; Πάει, τελείωσαν όλα για μένα;», σκέφτηκα. Πάνω στην απόγνωσή μου με έπιασαν τα κλάματα, όσο και αν προσπαθούσα να το αποφύγω. Φαίνεται πως κάποιοι από το γραφείο ευαισθητοποιήθηκαν και άρχισαν να με παρηγορούν λέγοντας ότι «ο Θεός δεν αφήνει κανένα να χαθεί» και άλλα τέτοια.

Δημιουργήθηκε έτσι μια αναστάτωση και από το διπλανό γραφείο βγήκε έξω ένας ιερωμένος, που θα πρέπει να είχε κάποιο αξίωμα, και ζήτησε να περάσω μέσα. Μπαίνοντας στο γραφείο, οι λυγμοί δεν με άφηναν να μιλήσω κανονικά. Ένιωθα πόνο και οργή. Πώς είναι δυνατόν ο Δεσπότης να μου λέει να περάσω ξανά σε δυο μέρες να τα πούμε ενώ θα έφευγε; Μου είπε ψέματα θέλοντας να με κοροϊδέψει;

- Άκου παιδί μου, μού είπε ο υπεύθυνος εκπρόσωπος του Μητροπολίτη. Κατ' αρχάς, εσύ δεν είσαι ορφανός από πατέρα. Δεύτερον, πληροφορηθήκαμε ότι ο πατέρας σου είναι κομμουνιστής και, τρίτον, το οικοτροφείο είναι πλήρες. Μην περιμένεις να σε κάνουμε δεκτό. Έλα, μην κλαις, κάτι θα βρεις για να κάνεις στη ζωή σου.
- Πάτερ, πότε θα επιστρέψει ο Σεβασμιότατος; Τον ρώτησα καθώς το πείσμα και ο θυμός γι' αυτά που άκουγα με είχαν βοηθήσει να σταματήσω το κλάμα.
- Ακριβώς σε έναν μήνα.

Τότε κατάλαβα πως είχαν ψάξει για μένα και αυτό συνέβαλε στο να δώσει ο Διευθυντής του οικοτροφείου μια αρνητική απάντηση στον Μητροπολίτη, ο οποίος εν τω μεταξύ έφυγε, χωρίς να θελήσει να δώσει συνέχεια στο θέμα. Απελπισμένος

όπως ήμουνα, πήρα τους δρόμους και, για καλή μου τύχη, συναντώ στον δρόμο ένα μεγαλύτερο παιδί και συγχωριανό μου, τον Χαράλαμπο τον Γκούτσια. Εξιστορώ όλα τα βάσανά μου στον Χαράλαμπο, ο οποίος μου είπε να μη στενοχωριέμαι. Μέχρι που να γύριζε πίσω ο Δεσπότης, θα με φιλοξενούσε εκείνος στο δωμάτιό του.

- Θα στρώσουμε κάτι στο πάτωμα και θα κοιμάσαι, μου είπε. Η σπιτονοικοκυρά μου είναι μαγείρισσα στο οικοτροφείο. Μερικές φορές όλο και κάτι περισσεύει και θα μας το φέρνει. Εγώ δουλεύω σε ένα εργοστάσιο και προσπαθώ να τελειώσω το νυχτερινό γυμνάσιο.
- Ήταν για μένα ο από μηχανής θεός αυτό το παιδί εκείνη τη στιγμή. «Να και πάλι ο Άγιός μου», σκέφτηκα, «που φρόντισε να με σώσει στο παρά πέντε!». Είχα μέρες να φάω κάτι της προκοπής εκείνο το διάστημα. Μα μόλις πήγαμε στο σπίτι του Χαράλαμπου, μας περίμενε μπόλικη φασολάδα, που η σπιτονοικοκυρά του την είχε φέρει για εκείνη τη μέρα. Όταν όμως κάποιος έχει μείνει στην ασιτία πολύ καιρό, φαίνεται πως το σύστημά του δεν ανέχεται το απότομο καταβρόχθισμα. Έτσι, βρέθηκα στο νοσοκομείο σε σοβαρή κατάσταση και παρά λίγο να πέθαινα! Έμεινα εκεί λίγες μέρες, όπου με συνέφεραν, και μετά συνέχισα κανονικά το σχολείο.
- Μετά από καμιά δεκαπενταριά μέρες, άρχισα να πηγαίνω κάθε πρωί στη Μητρόπολη, λίγο πριν από το σχολείο. Η επιμονή μου αυτή φαίνεται πως δικαιώθηκε, γιατί, για καλή μου τύχη, ο Μητροπολίτης γύρισε πίσω δέκα μέρες νωρίτερα. Πάλι υπήρξε μια δυσκολία για να τον δω γιατί, με την απουσία του φαίνεται ότι είχαν συσσωρευτεί πολλά προβλήματα και δεν είχε τον χρόνο να ασχοληθεί μαζί μου. Εγώ όμως, με τα πολλά, κάθισα περιμένοντας στο προαύλιο και δεν το κουνούσα. Δεν πήγα ούτε στο σχολείο. Σε κάποια στιγμή με φωνάζουν για να μπω στο γραφείο. Πάλι προσκυνήματα και χειροφιλήματα.
- Σεβασμιότατε, είμαι το παιδί που είχα έρθει πριν από είκοσι μέρες και μου είπατε να έρθω τη μεθεπόμενη, ενώ εσείς ξέρατε ότι θα φεύγατε. Εγώ αυτές τις μέρες παρά λίγο να πεθάνω από την ασιτία, του είπα με παράπονο και με

απίστευτο θάρρος, που εξέπληξε κι εμένα. (Ήταν αυτή η θέληση μέσα σου που σε κάνει να τα παίζεις όλα για όλα).

- Παιδί μου, είναι αδύνατο να σε κάνω δεκτό, γιατί δεν υπάρχει κενό κρεβάτι. Το οικοτροφείο είναι πλήρες. Δυστυχώς δεν μπορώ να κάνω τίποτα.
- Πώς! Δεν μπορείτε, Σεβασμιότατε, να αγοράσετε ένα κρεβάτι; Μετά και ο χώρος θα βρεθεί.

Με κοιτάει καλά-καλά και συνεχίζει στο ίδιο μοτίβο:

- Δεν είναι έτσι απλά τα πράγματα. Άντε να παίρνουμε κρεβάτια «και να βρίσκουμε χώρο μετά»! Τι νομίζεις είναι το οικοτροφείο;

Η φωνή του εντούτοις είχε μαλακώσει, έχοντας φαίνεται ξεχάσει εκείνη τη στιγμή πως για το κύρος του δεν ήταν απαραίτητο να δίνει σε μένα εξηγήσεις. Αμέσως μετά όμως, κουνώντας πέρα – δώθε την παλάμη με ανυπομονησία, μου έκοψε τον αέρα.

- Δυστυχώς, παιδί μου, δεν μπορούμε να σε πάρουμε και πήγαινε τώρα, γιατί έχω πολλές δουλειές και με καθυστερείς.

Παρόλο που την περίμενα αυτή την απάντηση, δεν ήμουν έτοιμος να τη δεχτώ. Για μένα ο κόσμος τέλειωνε εκεί, σε αυτό το γραφείο. Δεν είχα πού αλλού να πάω. Έτσι, όρθιος καθώς στεκόμουν, σωριάζομαι στη γωνία κρύβοντας το πρόσωπο με τα χέρια μου και ανάμεσα στα αναφιλητά, ψέλλισα με παράπονο και απόγνωση στον Δεσπότη:

- Εσείς, αν θέλετε, μπορείτε να κάνετε μια εξαίρεση. Πρέπει οπωσδήποτε να σπουδάσω!

Μετά, η απόγνωση έγινε πείσμα και θράσος και, αφού στέγνωσα τα δάκρυά μου, κοίταξα τον Μητροπολίτη στα μάτια και του είπα ήρεμα και αποφασιστικά:

- Σεβασμιότατε, εγώ δεν έχω πού να πάω. Αν δεν με κάνετε δεκτό, φωνάξτε την αστυνομία να με πάρει από εδώ μέσα.

Με κοίταξε άναυδος με μια έκφραση, που έδειχνε σαν να τον είχε βρει μεγάλος μπελάς. Το βλέμμα του όμως είχε μια φυσική σοβαρότητα και έναν σεβασμό, σαν να διαισθανόταν ότι απέναντί του δεν είχε έναν θρασύ αλήτη, αλλά ένα παιδί που μόνο του πήρε

το θάρρος, ξεπερνώντας τον ίδιο του τον εαυτό και τις αναστολές του, να διαπραγματευτεί την τύχη του, χωρίς να φοβάται πια τίποτα.

Έπειτα, με μια κίνηση του χεριού προς τα πάνω, μου είπε ήρεμα και αποφασιστικά,

– Καλά. Άντε, σήκω πάνω και μην κάθεται στη γωνία.

Αυτό σήμαινε ότι έπρεπε να τον υπακούσω, χωρίς άλλες κουβέντες.

Η φωνή του δεν ήταν άγρια και διέκρινα σε αυτή συγκαταβατικότητα και καλοσύνη. Η διαίσθησή μου έλεγε πως δεν έπρεπε να τραβήξω άλλο το σχοινί. Σηκώθηκα με κατεβασμένο το κεφάλι, για να κρύψω τα δάκρυα και την απογοήτευση και πήγα προς το μέρος του, περιμένοντας ότι κάτι θα μου έλεγε. Εκείνη τη στιγμή όμως, κατάλαβα πως το χέρι του πήγαινε να σηκώσει το ακουστικό του τηλεφώνου και, βάζοντάς το στο αυτί του, σχημάτισε έναν αριθμό και είπε:

– Τον κ. Διευθυντή παρακαλώ.

– Κ. Διευθυντά, να παραγγείλετε τώρα ένα κρεβάτι και να το βάλετε στην ιματιοθήκη. Σήμερα θα έχετε ένα καινούργιο οικότροφο.

Μετά από αυτή την εξέλιξη, ευχαρίστησα τον ευεργέτη μου και έτρεξα πετώντας στο σχολείο να βρω τον φίλο μου τον Θανάση, καθώς και αυτός με είχε παροτρύνει να πάω στο οικοτροφείο αυτό, να του ανακοινώσω την ευχάριστη είδηση.

Ο Θανάσης ήταν ο καλύτερος μαθητής μέσα στην τάξη. Χάρηκε πολύ που θα μοιραζόμασταν την ίδια στέγη. «Μέχρι πέρυσι ήταν πολύ καλά στο οικοτροφείο», μου λέει ο Θανάσης, «αλλά φέτος, με τον καινούργιο Δεσπότη έχουμε και καινούργιο Διευθυντή, ο οποίος ανήκει στην αδελφότητα της Ζωής και δεν πάνε καλά τα πράγματα. Πολλή αυστηρότητα και πολλές προσευχές».

Την πρώτη βραδιά καθίσαμε όλοι οι οικότροφοι στην τραπεζαρία και το μενού είχε πατάτες γιαχνί. Η πείνα μου βρισκόταν στο αποκορύφωμά της. Όλη την ώρα της προσευχής, που προηγήθηκε του φαγητού, τα μάτια μου ήταν καθηλωμένα στο πιάτο. Με το που καθίσαμε στο τραπέζι, οι πατάτες καταβροχθίστηκαν σε ένα δευτερόλεπτο. Το παρατήρησε αυτό ο

Διευθυντής, διέκοψε τη διαδικασία του φαγητού και, τονίζοντας την κάθε του λέξη με την πιο σθεναρή του φωνή, απευθύνθηκε σε μένα λέγοντας:

- Άκου παιδί μου, εδώ στο Οικοτροφείο πρέπει να μάθεις να τρως σαν άνθρωπος και όχι σαν ζώο, όπως έκανες μόλις τώρα!

Τα βλέμματα όλων των παιδιών καρφώθηκαν πάνω μου, λες και με στήνανε στον τοίχο. Όμως εγώ, κατακόκκινος από την ντροπή, είπα μέσα μου:

«Δόξα σοι ο Θεός, έφαγα και απόψε, έστω και αν δεν χόρτασα.» Η προσβλητική αυτή κίνηση του Διευθυντή δεν ήταν τυχαία. Απλά, από τότε που τον άδειασε ο Μητροπολίτης λέγοντάς του να με δεχτεί, ένιωθε ηττημένος, γι' αυτό και δεν μπήκε στον κόπο να σκεφτεί να με παρατηρήσει και να με συμβουλέψει κατ' ιδίαν.

Ήρθε η ώρα για να πάω για ύπνο. Εγώ θα κοιμόμουν μόνος μου στην ιματιοθήκη, ένα στενόμακρο δωμάτιο σαν ντουλάπα, όπου οι οικότροφοι κρεμούσαν τα ρούχα τους. Αυτά μέσα στο σκοτάδι αιωρούνταν σαν φαντάσματα, όμως δεν με ένοιαζε, γρήγορα θα τα συνήθιζα. «Επί τέλους! Θα κοιμηθώ σε ένα καθαρό και καλοστρωμένο μέρος» σκεφτόμουνα. Πού όμως να με πάρει ο ύπνος! Πρώτη φορά στη ζωή μου θα κοιμόμουν σε κανονικό κρεβάτι και μου φαινόταν παράξενο. Όλη τη νύχτα όμως δεν έκλεισα μάτι, γιατί το στρώμα ήταν μαλακό!

Δυο χρόνια πέρασα στο οικοτροφείο. Δυο χρόνια δεν πείνασα. Μου άρεσε η νέα μου στέγη, ιδιαίτερα η ομαδική ζωή. Αισθανόμουν ευγνώμων στην Εκκλησία που φρόντιζε τα ορφανά παιδιά κι εμένα μαζί. Έμαθα και λίγη βυζαντινή μουσική, που με ενθουσίαζε. Εκτός από τον φίλο μου τον Θανάση, δημιούργησα μια πολύ ωραία φιλία με τον συμμαθητή μου, τον Κώστα τον Λέφα. Με γοήτευε η προσωπικότητά του.

Ελεύθερος και εγκλωβισμένος

Βέβαια, το κάθε τι έχει και το τίμημά του. Ο Διευθυντής του Οικοτροφείου ανήκε στην αδελφότητα της Ζωής και για τον λόγο αυτό το κλίμα ήταν πολύ βαρύ. Αυστηρές χριστιανικές αρχές, πλύση εγκεφάλου και κατήχηση που απέκλινε από μια

ανθρώπινη, φυσιολογική ζωή. Μια μόνο ώρα την εβδομάδα επιτρέπονταν να πηγαίνουμε στην πόλη για να κάνουμε βόλτες, αλλά και αυτή την ώρα «τύχαινε» να γίνεται ένα χριστιανικό κήρυγμα, που τα καλά παιδιά δεν θα έπρεπε να το χάνουν. Οι οικοτρόφοι εξάλλου δεν ήταν πρόπον να κυκλοφορούν στους δρόμους, όπου παραμόνευαν πειρασμοί του διαβόλου. Μας έλεγαν μάλιστα, το πρωί που πηγαίναμε σχολείο να προτιμάμε τους παράπλευρους δρόμους, που δεν έχουν πολλούς πειρασμούς.

Πάντα όμως υπήρχε και το καρφί από τα παιδιά, που κατέγραφαν στη μαύρη λίστα τους όσους δεν παραβρίσκονταν στο κήρυγμα. Φρόντιζα να είμαι εντάξει με τους άλλους οικοτρόφους, την ίδια στιγμή όμως προσπαθούσα να μην παρασύρομαι από τις ψυχολογικές πιέσεις τόσο των συνομηλίκων, όσο και των ίδιων μου των νεανικών επιθυμιών, μια που κι εγώ λαχταρούσα να βγω έξω στην πόλη, να γευτώ λίγο αέρα προσωπικής ελευθερίας. Ένιωθα όμως πως θα ήταν βλακεία την αφορμή για μια πιθανότατη έξωση από το οικοτροφείο να την έδινα μόνος μου, με τα ίδια μου τα χέρια. Κάθε Κυριακή ήμουν στο κήρυγμα, με το μυαλό μου να τρέχει αλλού. Έτσι, αποφάσισα να αφήνω τους πειρασμούς στους δρόμους να πηγαινοέρχονται... χωρίς την παρουσία μου!

Μερικές φορές αναρωτήθηκα τι να ήταν άραγε αυτό που εμπόδιζε το ξεπέρασμα των ορίων της ανοχής μου σε μια τέτοια καταπίεση; Πώς κατάφερνα να τα έχω καλά με τη συνείδησή μου, αφού δεν με ικανοποιούσαν, ούτε με έβρισκαν σύμφωνο οι κρατούσες στο οικοτροφείο θρησκευτικές αντιλήψεις; Διαισθητικά αντιλαμβανόμουν πως δεν είχα ούτε κλίση, με γιώτα, αλλά ούτε και καμία κλήση με ήτα, γι' αυτό που μας προόριζαν οι υπεύθυνοι του οικοτροφείου, πιέζοντάς με να ακολουθήσω τον ιερατικό κλάδο. Είχα τη βεβαιότητα μέσα μου πως ήξερα ήδη τον προορισμό μου. Τον είχα αποφασίσει και ήμουν ταγμένος στους δικούς μου προσωπικούς στόχους. Αυτό με διέσωζε από το αίσθημα της αλλοτρίωσης που συνοδεύει τη συνείδηση κάθε περήφανου ανθρώπου, όταν αναγκάζεται να σιωπήσει και να συμμορφωθεί σε κανόνες που δεν του ταιριάζουν, όμως τους δέχεται ως προσωρινούς.

Μεταλαβαίναμε πολύ συχνά, μετά από νηστεία. Μια φορά τον μήνα όμως, οδηγούμασταν σαν κοπάδι για εξομολόγηση.

Ο Κώστας αριστερά κι εγώ δεξιά

Καθόμουν και ψαχνόμουν να δω τι αμαρτίες είχα κάνει όλον αυτόν τον μήνα. Βασανιζόμουν να ξεδιαλύνω ποιες από τις ενέργειές μου ήταν αμαρτωλές και ποιες όχι. Έπρεπε να απευθυνθώ στη συνείδησή μου να ταξινομήσει η ίδια τις αμαρτίες.

Είχα όμως τον Κώστα συμπαραστάτη, που τον θεωρούσα πιο έξυπνο από μένα και τον θαύμαζα για την εσωτερική του λεβεντιά. Ο Κώστας καταγόταν από ένα χωριό του Ασπροποτάμου. Ορφανό και φτωχό παιδί. Τα επτά αδέρφια του δεν ήθελαν να πάει στο σχολείο, γιατί είχαν δουλειές στα πρόβατα και στα χωράφια. Για τον λόγο αυτόν, τον κυνηγούσαν να τον βρουν, για να γυρίσει στις δουλειές. Όμως δεν μπορούσαν να τον τσακώσουν, γιατί εκείνος την έβρισκε να διαβάσει πάνω στα δένδρα με τις πυκνές φυλλωσιές. Ο Κώστας μού έδινε την εντύπωση ότι γεννήθηκε σοφός. Κάναμε πολλή παρέα και διαβάζαμε μαζί τα μαθήματα. Μοιράζαμε τα προβλήματα των Μαθηματικών για να τα λύνουμε και μετά διδάσκαμε ο ένας τον άλλον. Γι' αυτά που δεν μπορούσαμε, βάζαμε στοίχημα για το ποιος θα τα λύσει γρηγορότερα. Αγριοκάτσικο τον αποκαλούσα τον φίλο μου.

- Ρε Κώστα, του είπα μια μέρα. Τι είναι και αυτό πάλι, να μας λένε πως όλοι εκεί, οι απέξω, είναι αμαρτωλοί και κυλιούνται σαν τα γουρούνια στο βούρκο της αμαρτίας, ενώ εμείς, της αδελφότητας, είμαστε οι εκλεκτοί του Θεού;
- Αυτά είναι ρατσισμός. Μην τα λαμβάνεις υπόψη, κάνε τον χαζό να περάσουν τα δύο χρονάκια. Από το ένα αυτί να τα βάζεις και από τον άλλο να τα βγάζεις. Διαφορετικά, δεν σε βλέπω καλά, μου έλεγε.

Δεν ξέρω τι αντίκτυπο είχε το αφύσικο και στείρο αυτό κλίμα σε άλλα παιδιά. Αυτό που ξέρω είναι ότι τρία παιδιά από τους οικότροφους της δικής μου φουρνιάς, αυτοκτόνησαν όταν βγήκαν στην κοινωνία.

- Κώστα μου, αύριο έχουμε εξομολόγηση και δεν βρίσκω τι αμαρτία να πω, του λέω.
- Να πεις ότι αυνανίστηκες μια φορά. Είναι η μόνη σίγουρη αμαρτία γι' αυτούς. Αν είναι ο ίδιος ο παπάς, την επόμενη φορά να του πεις μια άλλη αμαρτία π.χ. ότι έβρισες από μέσα σου ένα παιδί λέγοντας να πάει στον διάβολο, ότι είπες ψέματα στον καθηγητή σου πως ήσουν διαβασμένος και τέτοια. Το έχω μελετήσει το θέμα.

Ο Κώστας αντικαθιστούσε την οικογένειά μου. Πάντα πρόθυμος να μοιράζεται τα προβλήματά μου. Ήταν σαν ένας μεγαλύτερος αδελφός μου.

Πηγαίνοντας μια μέρα στο σχολείο, μας λέει ο μαθηματικός μας ότι αποφάσισε να λάβει μέρος η τάξη μας στον Πανελλήνιο διαγωνισμό στα Μαθηματικά, που τον διοργάνωνε η Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία. Σακοπέντας ήταν το όνομα του Μαθηματικού. Άνθρωπος με δημοκρατική συνείδηση και με αγάπη στους μαθητές του, αλλά ο τρόπος που έδειχνε το ενδιαφέρον του ήταν αυστηρός. Έπρεπε να τον φοβόμαστε, για να διαβάζουμε και να ξεφύγουμε από τη φτώχεια. Όταν έμπαινε στην αίθουσα, χτυπούσε με πολλή δύναμη την πόρτα για να τρομάξουμε και να σταματήσουμε τις κουβέντες μεταξύ μας.

- Φέτος για πρώτη φορά θα συμμετάσχουμε κι εμείς σε αυτόν τον διαγωνισμό, είπε ο κ. Σακοπέντας. Κάθε χρόνο βέβαια, πρώτοι βγαίνουν οι Αθηναίοι και μάλιστα μαθητές της Βαρβακείου Σχολής. Θέλω να δώσω ένα μήνυμα σε αυτούς εκεί κάτω, ότι υπάρχει και η επαρχία. Ότι κι εμείς εδώ κουραζόμαστε, για να αλλάξουμε το κλίμα. Πώς; Μόνο οι Αθηναίοι, δηλαδή, είναι αυτοί που αξίζουν; Στον διαγωνισμό αυτόν θα συμμετάσχουν δυο από τους συμμαθητές σας: ο Θανάσης και ο Κώστας.

Οι δυο μου φίλοι, δηλαδή, που ήταν και οι καλύτεροι μαθητές μέσα στην τάξη. Ο Θανάσης κατείχε την πρώτη θέση με τους ψηλότερους βαθμούς και δεύτερος ερχόταν ο Κώστας.

Σε αυτόν τον διαγωνισμό πρώτευσε σε όλη την Ελλάδα ο Κώστας. Για πρώτη φορά παιδί της επαρχίας αρίστευσε. Το βραβείο του ήταν μια υποτροφία από τη Μαθηματική Εταιρεία για τις πανεπιστημιακές του σπουδές, εφόσον πετύχαινε στη Σχολή Μαθηματικών. Η χαρά μας ήταν απερίγραπτη. Αυτό το φτωχό παιδί εξασφάλισε τις σπουδές και την καριέρα του. Μαθεύτηκε σε όλη την πόλη των Τρικάλων, το έγγραψαν και οι εφημερίδες που περηφανεύονταν για το γεγονός. Ο κ. Σακοπέντας, με το «στοίχημα» που κέρδισε, δεν πατούσε στη γη, αλλά στα σύννεφα. Εμείς όλοι οι συμμαθητές του ήμασταν περήφανοι, γιατί ο Κώστας ήταν από την τάξη μας.

- Ρε Κώστα, του λέω μια μέρα. Στα Μαθηματικά παίρνεις 20, στα αρχαία Ελληνικά, 20. Γιατί σε αυτά εδώ, τα εύκολα μαθήματα, δεν δίνεις σημασία, ώστε να έχεις την καλύτερη γενική βαθμολογία; Για σένα είναι παιχνίδι. Δώσε τους λιγάκι σημασία, να γίνεις πρώτος στην τάξη!
- Άκου, μου λέει, είσαι φίλος και ακόμα δεν με κατάλαβες. Λυπούμαι ειλικρινά γι' αυτό. Δεν συνειδητοποίησες ότι δεν με αρέσουν τα πρωτεία; Δεν θέλω να είμαι πρώτος. Θέλω να είμαι μέσος και λεύτερος, το κατάλαβες; Δεν χρειάζομαι τους επαίνους.

Πάντα με προβλημάτιζε ο Κώστας με τις απόψεις του. Μετά από χρόνια, διάβασα μια ρήση του Φωκυλίδη, ελεγειακού ποιητή από τη Μίλητο, που λέει: «Πολλά στις μέσες άριστα, θέλω στην πόλη μέσος να είμαι».

- Ναι, αλλά βγήκες πρώτος στα Μαθηματικά σε όλη την Ελλάδα. Τι μου λες τώρα.
- Ήταν το έπαθλο, φίλε μου, που μου εξασφάλισε χρήματα για τις σπουδές μου. Δεν με ξέρεις καλά!

Και εξαφανίστηκε πηδώντας από ένα ύψος πάνω από δυο μέτρα, σαν αγριοκάτσικο. Σε τι σκέψεις με έβαζε αυτό το παιδί... Μέχρι τότε, δεν είχα ακούσει για τέτοιου είδους λευτεριά.

Ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη στιγμή και πάλι

Έφτασε πια ο καιρός που θα τελειώνα τις σπουδές μου στο Γυμνάσιο κι ένιωθα το αδιέξοδο να με πλακώνει. Με βασάνιζε το πώς θα τα κατάφερνα να προχωρήσω χωρίς δεκάρα στην τσέπη. Δεν ήξερα τι να κάνω και ούτε υπήρχε κάποιος να με συμβουλέψει. Λίγο πριν το τέλος του Γυμνασίου, με πλησιάζει ένας καθηγητής μας, ο κ. Φωκάς που ήταν χημικός, και με καλεί στο γραφείο του για να συζητήσουμε για το μέλλον μου. Ήταν δική του πρωτοβουλία. Με ρώτησε πώς πήγαινα στα μαθήματα

- Βρε παιδί μου, κάτι μου λέει ότι εσύ έχεις πολλές δυνατότητες για να προχωρήσεις, μου είπε σκεπτικός. Μπορεί να μην είσαι ο καλύτερος μαθητής μέσα στην τάξη, αλλά έχεις μια προσωπικότητα διαφορετική. Συνήθως οι καλύτεροι μαθητές γίνονται καλοί δημόσιοι υπάλληλοι, διευθυντές, αλλά όχι απαραίτητα και καλοί επιστήμονες. Πες μου, τι πρόκειται να κάνεις τώρα που θα τελειώσεις το Γυμνάσιο;
- Ακούστε κ. καθηγητά, τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα και ειλικρινά βρίσκομαι σε αδιέξοδο. Ο πατέρας μου βρίσκεται κάπου στην Αθήνα κι έχω δυο χρόνια να ακούσω νέα του. Η μάνα μου πρόκειται να πεθάνει από στιγμή σε στιγμή. Η κατάστασή της χειροτερεύει και δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να με βοηθήσει. Θέλω πολύ να σπουδάσω. Θα έκανα το παν γι' αυτό, απλώς δεν ξέρω τι να κάνω. Στο οικοτροφείο με πιέζουν να πάω στη Χάλκη για να γίνω κληρικός, αλλά έχω σαφέστατη εντολή και από τον παππού μου και από τη μάνα μου, να μη γίνω ανύπαντρος παπάς. Άσε που δεν με ενδιαφέρει κιόλας.

Σηκώνεται πάνω και με αγανάκτηση στο άκουσμα της πίεσης των ανθρώπων του οικοτροφείου, που εκμεταλλεύονταν το φιλότιμο ενός παιδιού για τη χάρη που τους όφειλε και το έστελναν να σπουδάσει στη Χάλκη προκειμένου να το στρατολογήσουν στις τάξεις τους, μου λέει:

- Ανοησίες! Άκου να δεις. Θα προσπαθήσεις να βρεις τον πατέρα σου. Πραγματικός πατέρας σου δεν είναι;
- Ναι κ. καθηγητά.
- Ε, αϊ στον διάβολο, δεν έχει λίγο πατρικό φίλτρο; Αν δεν το

έχει, τουλάχιστον έχει κάποια ευθύνη για σένα. Άκου, λοιπόν. Θα κάνεις κάθε προσπάθεια να τον βρεις. Θα τον παρακαλέσεις να σε φιλοξενήσει το καλοκαίρι στο δωμάτιό του ίσα-ίσα για να εξασφαλίσεις στέγη και στοιχειώδη τροφή και για να διαβάζεις για τις εισαγωγικές εξετάσεις. Τα φροντιστήρια είναι ακριβά στην Αθήνα. Εγώ έχω φίλο τον Παπαγεωργίου, τον Χημικό, που έχει τα πιο καλά φροντιστήρια στην οδό Ακαδημίας. Είναι πολύ καλός άνθρωπος. Θα του γράψω ένα γράμμα να σε δεχτεί δωρεάν για δυο μήνες και είμαι σίγουρος ότι θα το κάνει για χάρη μου. Μπερς εσύ στο Πανεπιστήμιο και μετά βλέπουμε. Πού θα ήθελες να δώσεις εξετάσεις;

- Στην Ιατρική, κ. καθηγητά
- Δεν θα στο συμβούλευα αυτό, μόνο για έναν λόγο. Αν μεις, για παράδειγμα, στο Μαθηματικό Τμήμα, εκεί δεν υπάρχουν πολλές υποχρεωτικές παρουσίες και θα μπορείς να εργάζεσαι, ενώ στην Ιατρική ξέχασέ το. Έχει πολλά εργαστήρια και τα διδάκτρα είναι πολύ περισσότερα. Επί πλέον, χρειάζονται έξτρα χρήματα για το εκπαιδευτικό υλικό και δεν θα μπορέσεις να τα βγάλεις πέρα. Είναι και έξι χρόνια. Πού το πας αυτό;

Έγραψα ένα γράμμα στη μάνα μου και της είπα τα καθέκαστα. Ούτε η ίδια είχε επαφή με τον πατέρα μου, γιατί τον είχε ξεγράψει πια από τη ζωή της. Προκειμένου όμως να βοηθήσει τον γιο της, μπόρεσε και τον βρήκε. Μου έγραψε ένα γράμμα και με παρακάλεσε πριν φύγω για την Αθήνα να πάω να με δει. «Θέλω», είπε, «να σου δώσω την ευχή μου και το τελευταίο φιλάκι. Το διαισθάνομαι. Η Παναγιά θα είναι πάντα μαζί σου».

Ο καθηγητής κ. Φωκάς είχε έλθει μόνο για έναν χρόνο στο Γυμνάσιο Τρικάλων, λες και τον έστειλε κάποιος για να με βοηθήσει. Πολλές φορές αναρωτιέμαι τι ήταν εκείνο που τον έκανε να ανοίξει μαζί μου αυτή τη συζήτηση για το επαγγελματικό μου μέλλον και, πολύ περισσότερο, να υποχρεωθεί στον φίλο του, προκειμένου να με κάνει δεκτό δωρεάν στο φροντιστήριο. Δεν αξιώθηκα ποτέ να συναντήσω ξανά για να ευχαριστήσω αυτόν τον σπουδαίο άνθρωπο, παρόλο που πολλές φορές το προσπάθησα.

Το προξενικό και η προφητεία

Πλησίαζε το τέλος του εξαταξίου Γυμνασίου. Ο παππούς μου είχε φύγει από τη ζωή την πρώτη του Γενάρη. Το Πάσχα πήγα στο χωριό, για να περάσω τις διακοπές μου. Ήταν την Τρίτη μετά το Πάσχα και η μάνα μου θα πήγαινε σε ένα διπλανό χωριό για μια δουλειά. Με ειδοποιεί ο αδερφός μου ότι η μάνα μας επέστρεψε και κλειδώθηκε μέσα στο δωμάτιό της και κλαίει. Τρέχω γρήγορα και την παρακαλώ να ανοίξει την πόρτα. Γι' αρκετή ώρα δεν την άνοιγε, αλλά και όταν την άνοιξε, αρνιόταν επίμονα να πει τον λόγο για τον οποίο έκλαιγε. Μετά από πολλά παρακάλια, σταμάτησε το κλάμα της και για μια στιγμή το πρόσωπό της συννέφιασε. Η φωνή της σκλήρυνε, λες και ήθελε να εκδικηθεί κάποιον.

- Άκου, μου λέει, πήγα στο διπλανό χωριό και ζήτησα από την οικογένεια αυτή που σου έλεγα τις προάλλες πως είναι ευκατάστατη, να παντρευτείς την κόρη τους και να σε σπουδάσουν. Και ξέρεις τι μου είπε η μάνα της κόρης και πληγώθηκα; «Ε, κυρά Βαΐτσα! Πώς τόλμησες να σκεφτείς και να έρθεις να τη ζητήσεις; Είναι δυνατόν η δική μου η κόρη να παντρευτεί τον δικό σου τον γιο;». Άκου τι μου είπε! Φώναξε θυμωμένη και αγανακτισμένη η μάνα μου.
- Και γι' αυτό το ασήμαντο γεγονός κάθεσαι και κλαις ρε μάνα, είπα γελώντας. Καταρχήν, ρώτησες εμένα αν τη θέλω την κοπέλα; Έλα ρε μάνα, άσε τις ανοησίες. Να ξέρεις ένα πράγμα, ότι είμαι λεύτερος άνθρωπος και δεν θα ανταλλάξω πουθενά τη ζωή μου για τις σπουδές. Εγώ θα βρω αυτή που θα παντρευτώ και κανέναν άλλον. Δεν θα πάρω όποια μου πεις εσύ. Θα τα καταφέρω μόνος μου, μη φοβάσαι.
- Μα παιδί μου, με τι λεφτά θα σπουδάσεις; Ο ανεπρόκοπος ο πατέρας σου τα τρώει τα λεφτά με τις γκόμενες στην Αθήνα, όπως μου λένε. Εσύ, μετά από την ασθένεια που πέρασες, όλο αρρωσταίνεις. Αν δεν έχεις να φας, μπορεί να αρρωστήσεις πάλι, να πεθάνεις κιόλας.
- Το προτιμώ, μάνα.
- Μη λες βλακείες τώρα, κανείς δεν θέλει να πεθάνει. Αυτά είναι λόγια του αέρα. Αλλά άκου τώρα. Εγώ είμαι σίγουρη ότι μια

μέρα αυτή η οικογένεια θα έρθει να σου ζητήσει να γίνεις γαμπρός τους, αλλά εγώ δεν θα ζω. Εσύ όμως να αρνηθείς! Δώσε μου τώρα τον λόγο σου ότι εσύ θα πεις όχι και δεν θα την πάρεις.

Ο τόνος της φωνής της, καθώς ξεστόμιζε τη φράση «δεν θα την πάρεις», είχε έναν θυμό και μια ικανοποίηση μαζί, σαν να ήταν η άμυνά της απέναντι στο αίσθημα της προσβολής που είχε νιώσει.

– Καλά, καλά! Θα πω «Όχι». Μη σε νοιάζει, της είπα μισογελώντας, για να την καθησυχάσω.

Ήταν η ανάγκη της για μια έστω και υποθετική εκδίκηση; Ήταν η υπερηφάνια της που είχε θιγεί; Δεν ξέρω τι ακριβώς ήταν, αλλά η μάνα μου ηρέμησε μετά από αυτήν την υπόσχεση. Τέτοιες συγκινήσεις δεν επιτρέπονταν για την αρρώστια της. Αγκαλιαστήκαμε και, μεταξύ σοβαρού και αστείου, της έδωσα τον λόγο μου φιλώντας σταυρό ότι θα τηρούσα στο έπακρο την επιθυμία της. Και διασκέδασα με την όλη υπόθεση, που την ξέχασα εντελώς αμέσως μετά.

Χρόνια μετά, τον καιρό που ήμουν φοιτητής, πήγαινα στο χωριό και περνούσα τις διακοπές μου στο Μοναστήρι, όπου, μαζί με τον φίλο μου τον Ζήση, μας φιλοξενούσε ο Ηγούμενός του, ο π. Γεννάδιος, προσφέροντάς μας με τον τρόπο αυτό τη δική του πατρική υποστήριξη για να συνεχίσουμε τις σπουδές μας. Ήταν η περίοδος που φοιτούσα στη Γεωπονική Σχολή και θα έπρεπε να την εγκαταλείψω, γιατί δεν είχα το ποσό των 3.000 δραχμών για τα δίδακτρα. Φαίνεται ότι αυτό μαθεύτηκε στα γύρω χωριά. Ένα βράδυ, καθώς καθόμασταν με τον π. Γεννάδιο στο τζάκι, μου ανακοίνωσε ότι πριν από δυο ώρες τον είχε επισκεφτεί ο πατέρας της οικογένειας, στην οποία είχε πάει η μάνα μου να κάνει το προξενιό. Και τι του πρότεινε να μου διαβιβάσει; Ακριβώς αυτό που τους είχε ζητήσει η μάνα μου πριν από χρόνια και τελικά δεν καρποφόρησε: να παντρευτώ δηλαδή την κόρη τους κι εκείνοι σε αντάλλαγμα να «με σπούδαζαν»!

Ταράχτηκα για μια στιγμή με το νέο που άκουσα και μετά σκέφτηκα: «Τι μυστήριο αυτή η σύμπτωση!». Μια απρόσμενη συγκίνηση με κυρίευσε. Ακόμα διερωτώμαι πώς ήταν τόσο σίγουρη αυτή η γυναίκα και από πού άραγε να πήγαζε η

πεποίθηση πως μια μέρα θα αντιστρέφονταν οι όροι και πως θα έρχονταν εκείνοι, που τόσο περιφρονητικά την είχαν απορρίψει, να κάνουν την ίδια πρόταση;

Σαν από θέατρο ξετυλίχτηκε στο μυαλό μου εκείνη η σκηνή της υπόσχεσης που της είχα δώσει. Κι ένιωσα τύψεις, που την είχα διακωμωδήσει κιόλας! Δεν είχα ύπνο εκείνο το βράδυ και έκανα βόλτες στην αυλή του Μοναστηριού παρέα με τα αστέρια, που ξαγρυπνούσαν και αυτά. Με το γεγονός αυτό ανακάλυψα ότι η παρουσία της μάνας μου βρισκόταν ακόμη στο βάθος της ύπαρξής μου και γύρω της ξεφυλλιζόταν η ζωή μου. Το άλλο πρωί πήγα στον τάφο της, για να της ανακοινώσω ότι ο όρκος που της είχα δώσει, τηρήθηκε.

Δεν είχε πάει καν στο Γυμνάσιο η μάνα μου, και ήταν σαν να ήξερε απέξω τους καλύτερους παιδαγωγούς και ψυχολόγους. Από πολύ μικρό με έκανε μέτοχο στα προβλήματά της. Τα συζητούσε όλα μαζί μου σαν ίση προς ίσον και με άφηνε να έχω την αίσθηση ότι συναποφασίζουμε. Εκτός από το πρόβλημα για το πού θα έβρισκα χρήματα να σπουδάσω, είχε και το άλλο μεγάλο πρόβλημα στη ζωή της: το πώς θα αποκαθιστούσε τον μεγάλο της γιο με αυτή την αναπηρία που είχε. Βιαζόταν να βρει τη λύση, γιατί ένιωθε πως σύντομα θα πέθαινε και πού να άφηνε ένα ανάπηρο παιδί μόνο του, με έναν τέτοιο πατέρα; Ο πατέρας μου ανεύθυνος και πάλι, πίεζε τη μάνα μου να παντρευτεί ο αδερφός μου μια κοπέλα από την Καλαμπάκα, που ήταν δύστροπη και λειψή στα μυαλά της, αλλά οι γονείς της είχαν περιουσία. Ήθελε να βάλει κι εκείνος χέρι στην περιουσία, να την πουλήσει για να κάνει επιχειρήσεις και τελικά να πέσει έξω, ως συνήθως.

Ο αδελφός μου ήταν φυσιολογικός κατά τα άλλα, αλλά είχε την αναπηρία του νεκρωμένου τμήματος του εγκεφάλου, που είχε σχέση και με τους αριθμούς. Δεν αντιλαμβανόταν την έννοια της ποσότητας, του αριθμού και των αριθμητικών σχέσεων γενικότερα. Η κατάστασή του είχε χειροτερέψει, διότι όταν ήταν μικρός, ο πατέρας μας του φερόταν βάνανυσα και τον χτύπαγε στο κεφάλι. Όταν ο αδερφός μου έφτασε στην ηλικία των 60 χρονών, άρχισαν και οι επιληψίες.

Μια μέρα, πήγαμε με τη μάνα μου να προσευχηθούμε στην Παναγία, στο Μοναστήρι. Ήταν ώρα γονατιστή μπροστά στην

εικόνα της. Μετά καθίσαμε να συζητήσουμε το πρόβλημα του γιου της.

- Άκου παιδί μου, η λίγη περιουσία που έχω θα πρέπει να μείνει στον αδερφό σου. Εσύ έχεις μυαλό και θα σπουδάσεις. Ο αδερφός σου, για να σωθεί, θα πρέπει να παντρευτεί και το συντομότερο δυνατόν, γιατί είναι δύσκολο να χειριστώ εγώ το πρόβλημα που έχουν οι άνδρες με τις γυναίκες. Πρέπει όμως να βρω μια γυναίκα που να μην επηρεάζεται από την κατάσταση του αδερφού σου. Ο Νίκος κατά τα άλλα είναι σώφρονας, πολύ συναισθηματικό παιδί, πολύ εργατικός, αλλά δεν θα μπορέσει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ζωής μόνος του. Η μόνη σωτηρία για τον αδερφό σου είναι να βρούμε μια καλή σύντροφο. Είναι δύσκολο. Όμως θα τα καταφέρω, αρκεί η Παναγιά να με βοηθήσει και να μου δώσει λίγο ακόμα χρόνο ζωής.

Και τα κατάφερε η κυρά Βαϊτσα. Δεν είδα στη ζωή μου πιο ταιριαστό και αγαπημένο ζευγάρι από εκείνο του αδερφού μου και της γυναίκας του, της Αρχόντως. Ο δεσμός που είχαν ο ένας με τον άλλον ήταν για μένα πάντα ένα βαθύ μυστήριο. Έκαναν τρία παιδιά, ένα αγόρι και δυο κορίτσια. Έχασαν τον γιο τους στη βρεφική του ηλικία, αλλά τα δυο κορίτσια τους τα σπούδασαν. Και τα είχαν αναθρέψει με τόση αγάπη, αποδοχή και καλοσύνη, που θα τη ζήλευαν πολλοί μορφωμένοι αστοί.

Στα εβδομήντα πέντε του ο αδερφός μου έπεσε και έσπασε τον γοφό του κι εκείνη τη στιγμή αρνήθηκε τη συνέχιση της ζωής του. Στο νοσοκομείο πέταξε τους ορούς και είπε: «Δεν θέλω να ζήσω άλλο. Προτιμώ να πεθάνω, παρά να βασανίζομαι και να είμαι συνέχεια βάρος στους άλλους». Και πέθανε με αξιοπρέπεια και γενναιότητα.

